

Što naučava i koga podučava Bhagavadgītā?

Bhagavadgītā, iako je nastala prije više od 2000 godina, još uvijek se prihvaća kao krajnji etički autoritet u hinduizmu. Zagovara nužno pridržavanje zakona *dharme* (univerzalnog svetog zakona), emotivno neutralno djelovanje, čvrstu društvenu podjelu na varṇe (staleže) i općenito, prilično konzervativan pristup ljudskom postojanju i čovjekovu odnosu prema stvarnosti višeg reda. Njen su jezik i stil na mnogim mjestima metaforični, podložni različitim tumačenjima. Stoga se određena učenja Bhagavadgīte preispituju u kontekstu promijenjenog okruženja u suvremenim društvima. Logiku koja stoji iza glavnih učenja Gīte valja svagda iznova propitivati i razmatrati kako bismo ustanovili radi li se uopće o prihvatljivoj logici.

Ključne riječi: Bhagavadgītā, hinduistička etika, svete knjige, hinduizam, Kṛṣṇa

Nije teško pronaći citat, jer ima ih uistinu na stotine, koji bi nam mogao oslikati kakav utjecaj Gīta ima na ljude iz različitih kulturnih i društvenih okruženja i to jednako na lokalnoj (indijskoj) i globalnoj razini. Pogledajmo nekoliko primjera:

“Ona potiče raspravu i drži naše misli otvorenima. Svatko tko se nadahnjuje Gītom uvijek će biti sućutan po prirodi i demokratičan u temperamentu.”¹ (N. Modi, premijer Republike Indije prema ANI 2021)

Ovakav navod zvuči izvrsno. Samo što, kada čitamo Gītu, uviđamo da ni sućut ni demokracija ne igraju u tom tekstu značajnu ulogu. Netko zlohotan mogao bi reći da aktivno preobražavanje junaka iz nekoga tko se usteže ubijanja svojih rođaka i prijatelja u nekoga tko je potpuno spreman to učiniti nije prvo što nam pada na pamet kada govorimo o sućuti. Ili da neupitna vjera u jednu osobu ili božanstvo nije najbolji primjer onoga na što mislimo kada govorimo o demokraciji.

---

1 “It encourages debate and keeps our minds open. Anybody who is inspired by Gītā will always be compassionate by nature and democratic in temperament.”

“Kad me obuzmu sumnje, kada mi razočarenje zuri u lice i ne vidim ni zračak nade na obzoru, ja se obraćam Bhagavad-gīti i pronađem neku strofu koja me utješi; i odmah se počnem smiješiti, unatoč sveprožimljućoj tuzi. Oni koji meditiraju na Gītu, svakog će dana izvući iz nje novu radost i nova značenja.”² (M. K. Gandhi 1947)

I uistinu, ispravnim se čini naglašavati mnogoznačnost Gīte. Ona je sastavljena tako da se opire jednom jednostavnom objašnjenju. Može vas navesti da se smiješite, čak i ako ne znate točno zašto. No može biti i utješna. Može s vaših leđa skinuti težak teret odgovornosti.

“Bhagavad gītā bavi se u osnovi duhovnim temeljem ljudske egzistencije. Ona je poziv na djelovanje kojim bi se trebale ispuniti sve životne dužnosti i obveze; a opet, imajući na umu duhovnu prirodu i višu svrhu univerzuma.”³ (J. Nehru, bivši premijer Republike Indije, prema Londhe 2008: 191)

Sjajno izrečeno. I posve točno za sve vjernike. Ali što je s onima koji sumnjaju u svrhovitost svemira? Je li za njih takva odredba još uvijek valjana?

“Ako tako tankočutnoj tvorbi kao što je to Bhagavad-gītā želimo pristupiti s potpunim razumijevanjem, nužno je da vlastitu dušu ugodimo prema njoj.”⁴ (R. Steiner, austrijski filozof, društveni reformator, ezoterik 1968)

Dakle, nije dostižna običnom diskurzivnom umu? Za koga je onda, i zašto je tijekom povijesti imala, i još uvijek ima, tako velik utjecaj na ljude s različitim duhovnim naslijeđem?

***

---

2 “When doubts haunt me, when disappointments stare me in the face, and I see not one ray of hope on the horizon, I turn to Bhagavad-gītā and find a verse to comfort me; and I immediately begin to smile in the midst of overwhelming sorrow. Those who meditate on the Gītā will derive fresh joy and new meanings from it every day”

3 “The Bhagavad gītā deals essentially with the spiritual foundation of human existence. It is a call of action to meet the obligations and duties of life; yet keeping in view the spiritual nature and grander purpose of the universe.”

4 “If we want to approach such a creation as sublime as the Bhagavad-gītā with full understanding it is necessary for us to attune our souls to it.”

Bhagavadgītā je tekst koji vrlo lako osvaja um čitatelja. Toliko je poznata da će većina intelektualaca koji imaju neki interes za istočnjačku misao biti barem upoznata s njenim postojanjem i s nekoliko glavnih misli koje iznosi. Moram priznati da mi je stoga pomalo neugodno pisati o tome. To je poznat i često preveden tekst s lako dostupnim tumačenjima s različitih gledišta, tekst koji podjednako ističu i tumače stručnjaci (filolozi, društveni znanstvenici, književni teoretičari, filozofi, duhovni vođe), ali i obični ljudi, laici (političari, ljudi iz “visoke” i pop-kulture, sportaši, motivacijski govornici itd.). Ta su tumačenja različita, a ipak nije lako reći da neka od njih nisu istinita, da su netočna, da u svakom od njih nema barem malo istine. To pokazuje koliko je tekst prilagodljiv i pametno sastavljen. Naravno, pomalo je i zastrašujuće pokušati bilo što reći o Gīti, jer koliko god bilo lako reći nešto istinito o njoj, s obzirom na opseg različitih tumačenja, gotovo će se nužno reći i nešto na što bi mnogi mogli imati prigovor. Nadalje, ovdje imamo posla s tekstem koji je zapravo najsvetiji tekst ogromne religije, vrlo žive i uspješne kroz povijest, a jednako važne i žive danas. A komentirati vjerski tekst, a da niste sljedbenik određene vjere, uvijek je sklizak teren. Unatoč tome, budući da od samih hinduista čujemo misli poput one da je Gītā “najveći dar Indije svijetu”, nema razloga da taj dar i ne prihvatimo i da je ne gledamo na svoj način, iz vlastite perspektive i iz našeg vremena. Na kraju i ovaj zbornik je posvećen našem kolegi Tomi Vinščaku, koji je, premda prirodno ukorijenjen u vlastito kulturno nasljeđe, pokazivao velik interes za istočnjačku misao, osobito tibetsku i indijsku.

Za one kojima tekst ipak nije poznat, kažimo na najkraći mogući način osnovnu informaciju o tekstu.

Bhagavadgītā ili *Pjesma Gospodnja* sanskrtski je spjev od 700 dvostiha (mahom šesnaesteraca), sastavljen u drugom ili trećem stoljeću prije Krista. Podijeljen je u 18 pjevanja različitih veličina. Dio je velikog indijskog epa *Mahābhārata* i smatra se jednim od najsvetijih tekstova hinduizma. Tekst je sastavljen u obliku dijaloga između ratnika Arđune i vozara njegovih bojnih kola, Kṛṣṇe, koji se kasnije u pjesmi razotkriva kao najviše božanstvo ili kozmički apsolut. Glavni motiv za dijalog (umnogome ustvari Kṛṣṇin monolog koji Arđuna samo prekida povremenim pitanjima) jest Arđunina nesklonost tome da se bori protiv vojske u kojoj prepoznaje mnoge svoje rođake i prijatelje i s time povezna pitanja o etičnosti takvog postupka. Općenito, i to jest uvelike razlog za privlačnost tog

spjeva za običnog čitatelja, to je ep o ispravnom djelovanju u teškim i etički upitnim situacijama.

Imajući to na umu, pogledajmo kako danas možemo čitati taj stari tekst, kako on prolazi kušnju vremena i različitog zemljopisnog i društvenog okruženja.

Ono što zapravo čitamo u Gīti jest izvještaj vozara Sañđaye slijepom kralju Dhṛtaraštri o tome što se događa na bojnopolju, odnosno najviše njegovo prenošenje dijaloga između Arđune i Kṛšṇe. Ali sâm je događanje sekundarno za glavnog govornika, naime Arđuninog vozara Kṛšṇu. Postoje dvije glavne niti koje tkaju tkivo Gīte. Prva je njen sadržaj, koji je u svojoj srži izlaganje glavnih ideja hinduizma, naglašavajući vjerovanje u Kṛšṇu i predanost Kṛšṇi kao najsigurniji put za postizanje spasenja (oslobođenja, 'mokše'). Druga nit je njezina praktična svrha – pjesma je po svojoj funkciji dobar primjer "motivacijskog govora" i to čini Kṛšṇu vjerojatno prvim opsežno zabilježenim motivacijskim govornikom u povijesti. Ili barem vrlo uspješnim, budući da su njegove riječi zaokupile um ne samo hinduista, već i mnogih drugih, iz različitih kultura i religija, koji su, osobito u moderno doba, došli u dodir s njima. Gītā čitatelju ili slušatelju daje praktične savjete kako postupiti u određenim situacijama. I usprkos razrađenim filozofskim objašnjenjima (uglavnom utemeljenim na filozofijama sāmkhya i yoge), ovi savjeti su prilično jednostavni:

- ponašaj se prema svojoj dužnosti i iz osjećaja dužnosti
- nemoj prekoračiti granice svog društvenog statusa
- nemoj biti egocentričan
- prihvati stvarnost višeg reda, izvan i iznad onoga što te neposredno okružuje
- poštuju tradiciju (uz rezervu)
- budi dobar
- vjeruj u Kṛšṇu
- ... i mogli bismo nastaviti s nekim očito lako prihvatljivim istinama.

Ali glavni cilj cijelog govora jest natjerati Arđunu da se bori, da odagna sumnje u ispravnost svojih postupaka. I Kṛšṇa je to učinio majstorski. Tijekom svojih filozofskih objašnjenja on na više mjesta potiče Arđunu na borbu:

क्लैब्यं मा स्म गमः पार्थ नैतत्त्वय्युपपद्यते ।
क्षुद्रं हृदयदीर्बल्यं त्यक्त्वोत्तिष्ठ परन्तप ॥ २-३॥

klaibyaṃ mā sma gamaḥ pārtha naitat tvayy upapadyate
kṣudraṃ hṛdayadaurbalyaṃ tyaktvottiṣṭha paraṃtapa (2. 3)

Ne budi kukavica, o Pārtho jer to tebi ne prilīči. Ostavi tričarije i tu potištenost srca te ustani, o mučitelju neprijatelja!

हतो वा प्राप्स्यसि स्वर्गं जित्वा वा भोक्ष्यसे महीम् ।
तस्मादुत्तिष्ठ कौन्तेय युद्धाय कृतनिश्चयः ॥ २-३७॥

hato vā prāpsyasi svargaṃ jitvā vā bhokṣyase mahīm
tasmād uttiṣṭha kaunteya yuddhāya kṛtaniścayaḥ (2. 37)

Budeš li se borio, ili ćeš poginuti u bitci i ići u nebeska boravišta, ili ćeš steći pobjedu i uživati zemaljsko kraljevstvo. Stoga se odlučno digni, o Kuntin sine, spreman na borbu!

सुखदुःखे समे कृत्वा लाभालाभौ जयाजयौ ।
ततो युद्धाय युज्यस्व नैवं पापमवाप्स्यसि ॥ २-३८॥

sukhaduḥkhe same kṛtvā lābhālābhau jayājayau
tato yuddhāya yujyasva naivaṃ pāpam avāpsyasi (2. 38)

Bori se zbog osjećaja dužnosti, odnoseći se jednako prema sreći i nevolji, gubitku i dobitku, pobjedi i porazu. Ako na taj način ispuniš svoju odgovornost, nikada nećeš počinuti grijeh.

तस्माद्ज्ञानसम्भूतं हृत्स्थं ज्ञानासिनात्मनः ।
छित्त्वैनं संशयं योगमातिष्ठोत्तिष्ठ भारत ॥ ४-४२॥

tasmād ajñānasambhūtaṃ hṛtsthaṃ jñānāsinātmanaḥ
chittvainaṃ saṃśayaṃ yogam ātiṣṭhotttiṣṭha bhārata (4. 42)

Zato mačem znanja sasijeci dvojbe koje su se iz neznanja rodile u srcu. O Bhārato, učvrsti se u yogi i ustani (bori se).

तस्मात्सर्वेषु कालेषु मामनुस्मर युध्य च ।
मय्यर्पितमनोबुद्धिर्मा मे वैष्यस्य संशयः ॥ ८-७॥

tasmāt sarveṣu kāleṣu mām anusmara yudhya ca
mayy arpitamanobuddhir mām evaiśyasy asaṃśayaḥ (8. 7)

Zato uvijek pamti mene i bori se! Dok su ti misli i duh podređeni Meni, svakako ćeš me doseći, nema u to sumnje.

तस्मात्त्वमुत्तिष्ठ यशो लभस्व
जित्वा शत्रून् भुङ्क्ष्व राज्यं समृद्धम् ।
मयैवैते निहताः पूर्वमेव
निमित्तमात्रं भव सव्यसाचिन् ॥ ११-३३ ॥

द्रोणं च भीष्मं च जयद्रथं च
कर्णं तथान्यानपि योधवीरान् ।
मया हतांस्त्वं जहि मा व्यथिष्ठा
युध्यस्व जेतासि रणे सपत्नान् ॥ ११-३४ ॥

tasmāt tvam uttiṣṭha yaśo labhasva; jītvā śatrūn bhuṅkṣva rāyaṃ
samṛddham (11. 33)

mayaivaitē nihataḥ pūrvam eva; nimittamātraṃ bhava savyasācin

droṇaṃ ca bhīṣmaṃ ca jayadrathaṃ ca; karṇaṃ tathānyān api yodhavīrān
mayā hatāṃs tvam jahī mā vyathīṣṭhā; yudhyasva jetāsi raṇe sapatnān (11.
34)

Stog ustani i slavu stekni, pobjediv neprijatelje i uživajući u uspješnom kraljevanju. Ti su ratnici već ubijeni od mene ranije, a ti budi samo sredstvo, o Savyasačine (Arđuno)!

Droṇa, Bhīṣma, Jayadratha, Karṇa i drugi hrabri ratnici već su ubijeni od mene. Zato ih ubij bez bojazni. Samo se bori i pobijedit ćeš svoje neprijatelje u bitci.

इति गुह्यतमं शास्त्रमिदमुक्तं मयानघ ।
एतद्बुद्ध्वा बुद्धिमान्स्यात्कृतकृत्यश्च भारत ॥ १५-२० ॥

iti guhyatamaṃ śāstram idam uktaṃ mayānagha
etaḍ buddhvā buddhimān syāt kṛtakṛtyaś ca bhārata (15. 20)

Podijelio sam s tobom ova najtajnija načela vedskih spisa, o bezgrešni Arđuna. Čovjek koji to razumije postaje prosvjetljen i ispunjava sve što treba postići.

सहजं कर्म कौन्तेय सदोषमपि न त्यजेत् ।
सर्वारम्भा हि दोषेण धूमेनाग्निरिवावृताः ॥ १८-४८ ॥

sahaṃ karma kaunteya sadoṣam api na tyajet
sarvārambhā hi doṣeṇa dhūmenāgnir ivāvṛtāḥ (18. 48)

Karmu koja mu je prirodena, čovjek neka ne odbacuje, čak i ako ona ima neki grijeh. Svi pothvati ovijeni su nekim grijehom, kao vatra dimom.

नष्टो मोहः स्मृतिर्लब्धा त्वत्प्रसादान्मयाच्युत ।
स्थितोऽस्मि गतसन्देहः करिष्ये वचनं तव ॥ १८-७३ ॥

naṣṭo mohaḥ smṛtir labdhā tvatprasādān mayācyuta
sthito 'smi gatasandehaḥ kariṣye vacanaṁ tava (18. 76)

[Arđuna reče] O Aćyuta (Kṛṣṇa), tvojom milošću sve su moje zablude raspršene i ja sam učvršćen u znanju. Dvojbe su mi otklonjene i djelovat ću prema tvojoj riječi!

Osobito iz ovog posljednjeg citiranog stiha vidimo da je Kṛṣṇin motivacijski govor doista bio uspješan. Potpuno je preobrazio Arđunin um tako da više nema problema uzeti oružje u ruke i boriti se, bez obzira na to tko mu je protivnik. Još je jasnije koliko je Krišna velik govornik, ako znamo da mu je samo nekoliko stihova prije Arđunine izjave, Kṛṣṇa doslovno rekao “Pa, rekao sam ti to tajno znanje, ali ti radi kako hoćeš.”

इति ते ज्ञानमाख्यातं गुह्याद्गुह्यतरं मया ।
विमृश्यैतदशेषेण यथेच्छसि तथा कुरु ॥ १८-६३ ॥

iti te jñānam ākhyātaṁ guhyād guhyataraṁ mayā
vimṛśyaitad aśeṣeṇa yatheccchasi tathā kuru (18. 63)

Tako sam ti ispričao znanje tajnije od tajnog, a ti promisli o tome pomno i napravi kako želiš.

S jedne strane, možemo poštovati Kṛṣṇinu motivacijsku vještinu, a s druge, možda ćemo malo osjetiti knedlu u grlu i prisjetiti se Orwellove 1984. Postoji još jedan detalj koji nam pokazuje koliko je moćan bio Kṛṣṇin govor. Kako bih to pokazao, citirat ću dvije strofe koji na neki način taj govor uokviruju. Jedna dolazi na početku Gīte, druga na njenu kraju. Obje te strofe izravne su Sañdayine misli, a ne njegov izvještaj o onome što je čuo.

अपर्याप्तं तदस्माकं बलं भीष्माभिरक्षितम् ।
पर्याप्तं त्विदमेतेषां बलं भीमाभिरक्षितम् ॥ १-१० ॥

aparyāptaṁ tad asmākaṁ balaṁ bhīṣmābhirakṣitam
paryāptaṁ tv idam eteṣāṁ balaṁ bhīmābhirakṣitam (1. 10)

Snaga je naše vojske neograničena i sigurno nas vodi veliki mudrac Bhīṣma, dok je snaga vojske Pāṇḍava koju vodi Bhīma ograničena.

यत् योगेश्वरः कृष्णो यत् पार्थो धनुर्धरः ।
तत् श्रीर्विजयो भूतिर्ध्रुवा नीतिर्मतिर्मम ॥ १८-७८॥

yatra yogeśvaraḥ kṛṣṇo yatra pāṛtho dhanurdharaḥ
tatra śrīr vijayo bhūtir dhruvā nītir matir mama (18. 78)

Gdje god je prisutan Kṛṣṇa, Gospodar Yoge, i gdje god je prisutan Arđuna, izvrsni streličar, tamo će sigurno biti pobjeda, sreća i politika. Siguran sam u to.

Dakle, vidimo kako je moćna riječ lika u priči (Kṛṣṇe) promijenila ne samo drugog aktera u priči, kojeg je i trebala promijeniti (Arđunu), već i samog pripovjedača (Saṅḍayu). To je gotovo kao da je lik u romanu preuzeo kontrolu nad svojim autorom.

Vratimo se, međutim, našoj glavnoj temi: što Gītā podučava i koga podučava? Nije potrebno nabrajati sve misli koje možemo izvući iz ovog teksta, kako bismo pokazali da u tim mislima postoji neki poseban čar. Kad kažem da postoji čar u učenju Gīte, mislim na to da su određene misli izvedene iz premisa koje možda čak smatramo pogrešnim, u najboljem slučaju zastarjelim, ali učenje unatoč tome i dalje zvuči sasvim primjereno i primjenjivo u svakodnevnom životu pod određenim okolnostima. I vjerojatno je upravo to tajna Gītine slave.

Prva velika misao koju Gītā promiče jest pridržavanju dužnosti. Točnije, Kṛṣṇa pokušava utučenog ratnika nagovoriti da se bori protiv neprijatelja, koji su mu, kako se dogodilo, rođaci i prijatelji. Kṛṣṇa ne kaže jednostavno: moraš se boriti jer si ratnik, već to pokušava elaborirati uz pomoć filozofije, ali predstavljene na način koji ne zvuči kao nešto o čemu bi se raspravljalo, već na dogmatski način: postoji konačna stvarnost koja postoji i koja se razlikuje od vidljivih tijela. Ta se stvarnost zove ātman i ne može se ubiti. Ona se seli iz tijela u tijelo i ono što je ubijeno samo je materijalni, nevažni medij nečeg stvarno postojećeg i neprolaznog. Osim toga, ni agenta ubijanja nije jednostavno definirati, budući da je i agent ubijanja samo neki materijalni konglomerat, a ne stvarno postojeći entitet. Dakle, ono što se ovdje događa jest neka radnja (ubijanje) koju iluzorni entitet (materijalno tijelo) čini na drugom iluzornom entitetu (drugom materijalnom tijelu). Sve vrijeme stvarno postojeći entiteti (ātman, duša) ostaju netaknuti. Zato mudri znaju da niti je itko ubijen, niti je itko ubojica. Ovo bi trebalo uvjeriti

Arđunu da se bori. Ono na što ovdje želim svrnuti pozornost jest obrazac: etička istina izvedena iz filozofskog (kozmolozskog, ontološkog) objašnjenja. Razvijajući svoju argumentaciju, Kṛṣṇa zavodi, jer kao argumente ponekad koristi navodno istinite premise, gradeći svoj zaključak na njima. Na primjer:

जातस्य हि ध्रुवो मृत्युर्ध्रुवं जन्म मृतस्य च ।
तस्मादपरिहार्येऽर्थे न त्वं शोचितुमर्हसि ॥ २-२७॥

jātasya hi dhruvo mṛtyur dhruvaṃ janma mṛtasya ca
tasmād aparihārye ‘rthe na tvaṃ śocitum arhasi (2. 27)

Svemu što je rođeno, sigurna je smrt, a svakome tko je umro, sigurno je rođenje.

Nemoj brinuti o toj stvari koju ionako ne možeš spriječiti.

Dobar je to primjer iskaza koji zavodi na krivi put. Temelji se na “čarobnom” prijenosu istinitosti lako potvrdive istine u navodno usporedivu suprotnost (koju se, međutim teško ili nikako ne može potvrditi). Činjenica da će tko god se rodi, na kraju i umrijeti uobičajeno je iskustvo čovječanstva. Lako ju je potvrditi i nema puno prostora za “raspravu ili tumačenje”. Na primarnoj razini, ne morate “vjerovati” da će osoba na kraju umrijeti. Vi to zapravo znate. S druge strane, činjenica da tko god umre sigurno će se roditi, temelji se isključivo na našem vjerovanju. Nemamo iskustva s time, ili, najblaže rečeno, ako imamo nekakvo iskustvo ono je statistički irelevantno i sigurno se ne može potvrditi uobičajenim iskustvom. I ovo me dovodi do drugog pitanja koje sam postavio u naslovu svog rada: Koga Bhagavadgītā podučava? Odgovor je jednostavan: to je poučavanje vjernika. Morate biti vjernik kako biste prihvatili Kṛṣṇinu argumentaciju. Inače na mnogim mjestima ona ne bi prošla test formalne logike, mogla bi nam se činiti logički nevaljalom te stoga i neprihvatljivom.

Još jedna Kṛṣṇina metoda “objašnjavanja” svog učenja jest davanje primjera koji bi trebali biti prihvatljiviji ljudima kojima su filozofska objašnjenja preteška za slijediti. Ovdje je dobro poznati primjer kako Kṛṣṇa “razrađuje” prijenos ātmana iz jednog tijela u drugo.

वासांसि जीर्णानि यथा विहाय
नवानि गृह्णाति नरोऽपराणि ।
तथा शरीराणि विहाय जीर्णा-
न्यन्यानि संयाति नवानि देही ॥ २-२२॥

vāsāṃsi jīrṇāni yathā vihāya; navāni grhṇāti naro ‘parāṇi
tathā śarīrāṇi vihāya jīrṇāny; anyāni saṃyāti navāni dehī (2. 22)

*Kao što čovjek ostavlja iznošenu odjeću i uzima novu,
Tako i duša ostavlja iznošeno tijelo i ulazi u novo.*

Koliko god lijepa i jednostavna bila, ova slika ne objašnjava ništa. Unatoč očitom uspoređivanju radnji (yathā / tathā), nije sasvim jasno kako bi se to moglo usporediti. U prvom primjeru imamo materijalno ljudsko tijelo, prekriveno drugom materijalnom stvari – odjećom. Tada samo mijenjamo jednu materijalnu stvar s onom novijom. U objektu koji želimo s njim usporediti imamo dva objekta različitih ontoloških razina koje želimo tretirati na isti način kao u prethodnom primjeru. Priznajem da ne zvuči tako čudno i nemoguće, ali pomaže ako jednostavno prihvatite to takvo kakvo jest i ne razmišljate previše o tome. To je jedna od onih stvari o kojoj što manje razmišljate, to je više razumijete. Još jednom, kako biste to prihvatili, već morate biti vjernik.

Uzmimo za primjer (bez daljnje analize) sljedeću usporedbu:

मत्तः परतरं नान्यत्किञ्चिदस्ति धनञ्जय ।
मयि सर्वमिदं प्रोतं सूत्रे मणिगणा इव ॥ ७-७॥

mattaḥ parataram nānyat kiṃ cid asti dhanamjaya
mayi sarvam idaṃ protaṃ sūtre maṇigaṇā iva (7. 7)

*O Dhanañḍaya, ne postoji ništa onkraj mene, sve (što postoji) nanizano je na mene,
kao biseri na uzicu.*

Daje li nam ta strofa išta osim lijepe slike? Obogaćuje li nas spoznajno? Teško je na to pitanje odgovoriti pozitivno, a ne uplesti se u nerazmrsiv splet argumenata.

I zašto je cijela teorija o tome da je duša neuništiva uopće potrebna Kṛṣṇi? Budući da je glavni cilj cijelog govora bio motivirati Arđunu da ispuni svoju *dharmu* (dužnost ili svetu dužnost), dharma se morala staviti iznad Arđuninog neposrednog iskustva koje mu je uzrokovalo velik stres. A razvijanje teorije o višoj stvarnosti, čak i o razinama stvarnosti s Kṛṣṇom kao najvišom razinom i poželjnim ciljem za ujedinjenje, bilo je potrebno kako bi se dharmi dao dublji smisao: to je pravi način djelovanja, tako da akter na kraju postigne najvišu razinu postojanja, a to znači jedinstvo s Kṛṣṇom. U isto vrijeme, slijedeći dharmu, akter bi trebao biti odvojen od neposredne dobiti svojih djela i cijelo vrijeme biti svjestan Kṛṣṇe kao krajnje stvarnosti.

मयि सर्वाणि कर्माणि संन्यस्याध्यात्मचेतसा ।
निराशीर्निर्ममो भूत्वा युध्यस्व विगतज्वरः ॥ ३-३०॥

mayi sarvāṇi karmāṇi saṁnyasyādhyātmacetasā
nirāśīr nirmamo bhūtvā yudhyasva vigatajvaraḥ (3. 30)

Potpuno koncentrirano sva svoja djela moraš temeljiti u meni, bez izuzetka i bez osjećaja da je nešto “tvoje”. Moraš se boriti.

ये मे मतमिदं नित्यमनुतिष्ठन्ति मानवाः ।
श्रद्धावन्तोऽनसूयन्तो मुच्यन्ते तेऽपि कर्मभिः ॥ ३-३१॥

ye me matam idaṁ nityam anutiṣṭhanti mānavāḥ
śraddhāvanto ‘nasūyanto mucyante te ‘pi karmabhiḥ (3. 31)

Oni koji uvijek slijede ovo moje učenje, vjerujući i oslobođeni zavisti, oni su slobodni (od posljedica) svojih djela.

I opet se vjera ističe kao preduvjet ispravnog djelovanja.

Kṛṣṇin govor ide od poglavlja do poglavlja. Rijetko ga Arđuna prekida nekim potpitanjima ili zahtjevima za dodatnim objašnjenjima. Ponavljajući motiv u svim Kṛṣṇinim objašnjenjima jest postojano vjerovanje u njega (Kṛṣṇu), ili barem u strukturu svemira po njemu, jer to daje legitimitet svakom djelovanju. Ponekad dolazimo do iznenađujućih zaključaka, kao na primjer u 4. poglavlju, gdje Kṛṣṇa hvali znanje kao najbolju moguću žrtvu, završavajući u 4.36:

अपि चेदसि पापेभ्यः सर्वेभ्यः पापकृत्तमः ।
सर्वं ज्ञानप्लवेनैव वृजिनं सन्तरिष्यसि ॥ ४-३६॥

api ced asi pāpebhyaḥ sarvebhyaḥ pāpakṛttamaḥ
sarvaṁ jñānaplavenaiva vṛjinaṁ saṁtariṣyasi (4. 36)

Čak i ako si najveći grešnik, lađa znanja prevesti će te preko svih grijeha.

Iako je stav kakav iznosi ovaj stih razumljiv sa stajališta Gīte i kao objašnjenje toga kako se karma neće zalijepiti za onoga tko je svjestan istine o tijelu i duši, to je svejedno moguće i dvojbeno protumačiti kao opravdanje za djelovanja koja bi inače zasluživala prijekor.

Preskočit ću znatan dio Kṛṣṇina učenja – izlaganja o strukturi svemira, o jogi djelovanja, o napuštanju i odricanju, o odnosu prema vedskom znanju, o različitim jogijskim tehnikama i drugim zanimljivijim temama. Usmjerit ću se

umjesto toga na nekoliko napomena o posljednjim dijelovima Kṛṣṇina govora. Posebno je zanimljiv dio 17. poglavlja u kojemu Kṛṣṇa primjenjuje trostruku strukturu materijalnog i mentalnog svemira kako bi ilustrirao kako tri *guṇe* (kvalitete) karakteriziraju različite vrste aktivnosti, radnji ili mentalnih stanja. Radi razumijevanja ovog dijela potrebno je što je kraće moguće dati nekoliko napomena o filozofiji sāmkhye. U filozofiji sāmkhye, na koju se Kṛṣṇa u ovom izlaganju oslanja, cijeli svemir se objašnjava kao kombinacija materijalnog elementa “prakṛti” i nematerijalnog elementa “puruša”. Puruša prožima prakṛti koja je s njime povezana preko tri guṇe (kvalitete/niti) - sattva, rađas i tamas. U ovoj trijadi, sattva je općenito pozitivna, istinita, sveta, meditativna, intelektualna itd. kvaliteta; rađas je aktivna, žestoka, nemirna itd. kvaliteta, a tamas je vrlo negativna – zlobna, troma, lijena, podla itd. kvaliteta. Prevladavanje određene kvalitete u materijalnom ili mentalnom entitetu, čini ga bližim ili daljim od Kṛṣṇe ili Apsoluta. Iako možemo, s obzirom na promjene u znanstvenom razvoju u posljednje dvije tisuće godina, držati cijeli koncept manje uvjerljivim, ipak je zanimljivo vidjeti kako je Kṛṣṇa objasnio ovaj trostruki obrazac na različitim stvarima – kako se određene aktivnosti ili pojave mogu promatrati kao sattvične, rađasične, odnosno tamasičke. Na primjer:

- vjera može biti
  - sattvička: u bogove
  - rađasička: u yakše i rākšase (različite vrste demona)
  - tamasička: u duhove
- hrana može biti:
  - sattvička: daje dug život, zdrava je, ukusna, glatka, lagana
  - rađasička: gorko, kiselo, slano, ljuto, začinjeno, može prouzročiti bolest i patnju
  - tamasička: pokvarena, neukusna, trula, prljava...
- poklon može biti:
  - sattvički: iz dužnosti, ne očekujući reciprocitet
  - rađasički: s idejom reciprociteta, dan nerado
  - tamasički: u krivo vrijeme, krivim osobama, bez poštovanja...

I niz se nastavlja s varijantama žrtve, pokore i sl.

Spominjem ovu shemu ovdje jer je očito da, čak i ako se temelji na anakronim predodžbama o strukturi svemira, shema još uvijek može biti valjana. Nije teško zamisliti kako bismo neku političku odluku mogli okarakterizirati kao sattvičku,

rajasičku ili tamastičku. Ili, da dam bliži primjer, kako tim kategorijama označiti nečije bavljenje bilo kojom strukom.

Da sumiram, vrlo ukratko, koja je moja ideja o tome što Gītā podučava i koga, dodajući tome uvid u to što bi mogao biti razlog njezine popularnosti već više od dvije tisuće godina. Rekao bih da Gītā podučava neke zajedničke istine, lako prihvatljive ljudima u nevolji. A nevolje na svijetu nikad ne manjka. To je globalni fenomen pa Gītā može imati globalni utjecaj. A kao odgovor kome se Gītā obraća mogao bih ponoviti ono što sam tekst kaže: to je za vjernike, a ne za nevjernike. Zapravo Krišna to sam kaže:

इदं ते नातपस्काय नाभक्ताय कदाचन ।
न चाशुश्रूषवे वाच्यं न च मां योऽभ्यसूयति ॥ १८-६७॥

idaṃ te nātapaskāya nābhaktāya kadā cana
na caśuśrūṣave vācyaṃ na ca māṃ yo 'bhyasūyati (18. 67)

Ovu uputu nikada ne treba objašnjavati onima koji ne provode stegu ili onome kojemu nedostaje odanosti. Također ne treba govoriti onima koji nisu voljni slušati, a pogotovo ne onima koji meni prigovaraju.

Unatoč tome, zanemariivši ovu posljednju uputu koju je dao Kṛṣṇa, utvrdio bih da Gītā i danas ima mnogo toga za ponuditi, kako vjernicima tako i nevjernicima. Problem bi mogla biti njena prilagodljivost, mogućnost da se ona rabi, ali i zlorabi. Činjenica da je Bhagavadgītā tekst koji nam pruža uzvišene misli i načela, može ponekad zakriti činjenicu da iz nje možemo, ako je mehanički primijenimo na suvremeno doba izvući i u najmanju ruku upitne zaključke (npr. o rasnoj, staleškoj, spolnoj segregaciji, o ispravnosti totalitarizma i sl.). Živimo u vremenu različitih kriza, a najjasnija i najprisutnija opasnost su pandemija i migrantska kriza, rat. Postoji mnogo kontroverzi o tome kako djelovati u rješavanju tih problema. Bilo bi zanimljivo vidjeti kako bi ljudi predložili rješavanje ovih problema uz Gītu kao vodiča. Nekako mi se čini da bismo dobili cijeli niz različitih rješenja, a sva podjednako opravdana ovim svetim tekstom. To može biti njegova slabost ili snaga. Ovisno o tome koliko smo u stanju vjerovati u njega i koliko smo ga spremni kritički propitivati.

Reference:

Izvorni tekst Bhagavadgīte:

Bhagavadgīta. [s. d.]. GRETIL – Göttingen Register of Electronic Texts in Indian Languages. Georg-August-Universität Göttingen i Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen. Dostupno na: https://gretil.sub.uni-goettingen.de/gretil/1_sanskr/2_epic/mbh/ext/bhgce__u.htm

BUITENEN, Johannes Adrianus Bernardus, van. 1981. *Bhagavadgītā in the Mahābhārata*. Chicago: University of Chicago Press.

Drugi izvori:

ANI. 2021. "Bhagavad Gita opens minds, inspires one to think and question: PM Modi". *Hindustan Times*, 11. ožujka New Delhi. <https://www.hindustantimes.com/books/bhagavad-gita-opens-minds-inspires-one-to-think-and-question-pm-modi-101615443295057.html> (pristupljeno 15. 5. 2023.).

GANDHI, M. K. ⁴1947. *Gita, the Mother*. Lahore: Indian Printing Works.

LONDHE, Sushama. 2008. *A Tribute to Hinduism: Thoughts and Wisdom Spanning Continents and Time About India and Her Culture*. New Delhi: Pragun Publication.

STEINER, Rudolf. 1968. "The Occult Significance of the Bhagavad Gita. GA 146. Lecture VIII, 4. June 1913." *Rudolf Steiner Archive*. Steiner Online Library. <https://rsarchive.org/Lectures/OccultGita/19130604p01.html> (pristupljeno 22. 11. 2023.)

The Bhagavadgītā: teach what, teach who

Bhagavadgītā as ultimate ethical authority in Hinduism teaches necessary adherence to the law of *dharma* (universal sacred law), emotionally non engaging activity, firm social division in *varṇas* (classes), and overall, quite conservative approach to human existence and its relation to the reality of the higher order. Its language and style are at many places metaphorical and prone to interpretation. Therefore, certain teachings of Bhagavadgītā should be reconsidered in the context of changing circumstances of the modern societies. The logic that stands behind the main teachings of Gītā is investigated and reconsidered, to check whether it is acceptable logic at all.

Keywords: Bhagavadgītā, Hindu ethics, holy scriptures, Hinduism, Kṛṣṇa